

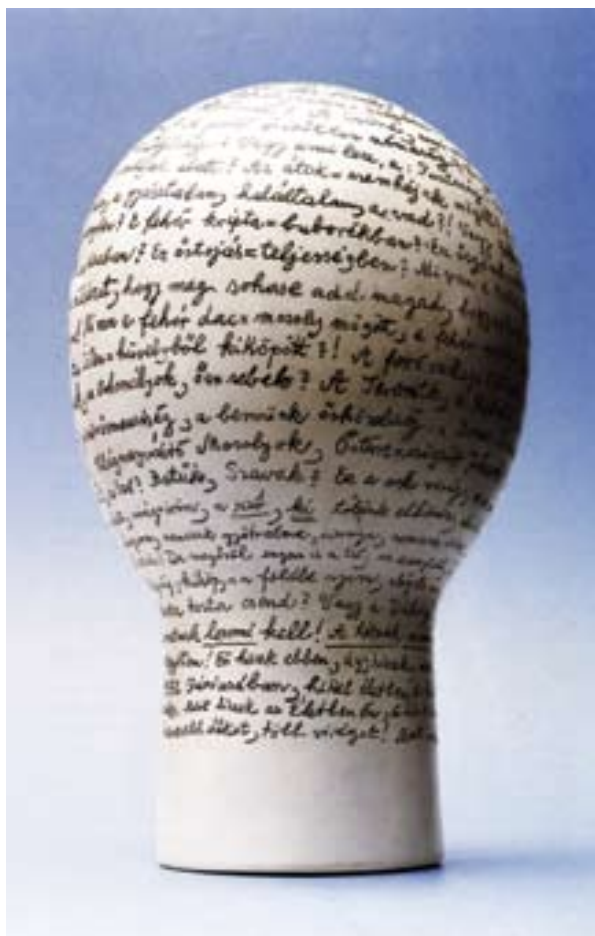
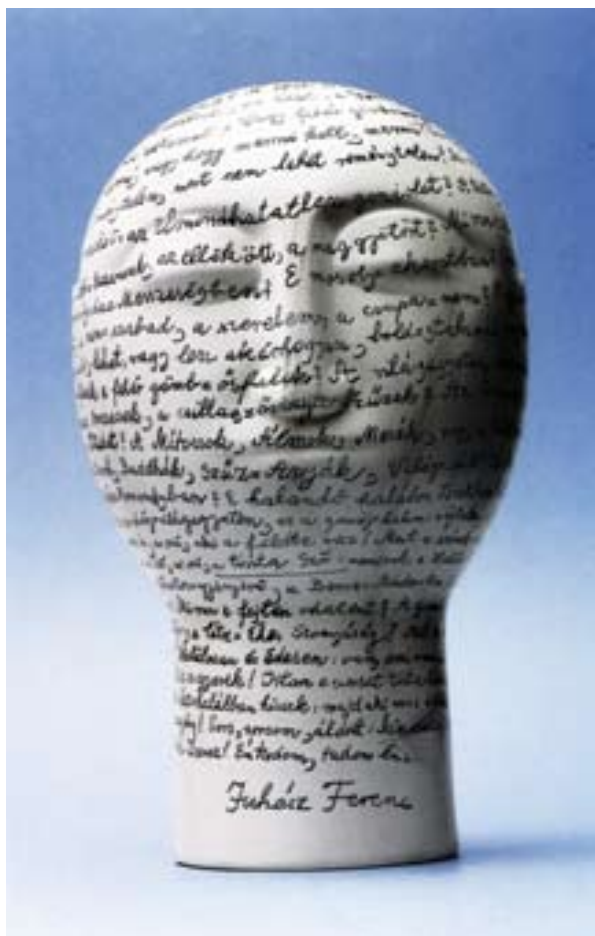
Képek, könyvek, emlékek

– beszélgetés a 80 éves Kass Jánossal –

Kitekintettem az október végi szelíd őszenben az ablakon, a terasz fölött. Tekintetem elidőzött a beépítetlen Martinovics-hegy szép látványán, majd ránéztem beszélgetőtársamra, a nyolcvan felé közeledő Kass Jánosra. Ahogyan szobrász vagy orvos figyel, aprólékosan néztem a fegyelmezett, szelídségében erőteljes arcot, amelyen az idő csak javított. Úgy pontosított, ahogyan a szobrász teszi egy-egy elkészült portréjával: pár vonást erősít, hogy jobban látszódjék az ember arcán a teljesség, a biológiai életkor, az idő – a történelem, a kor, amelyben élt és alkotott. János éppen arról beszélt, hogy ha száz egszégnek veszi a talentumot, amit kapott, talán ha

hetet sikerült belőle alkotássá változtatnia. Kemény kijelentés ez, egyszerűségében is drámai. Semmi önsajnálát, panasz, méltatlankodás. Háta mögött könyvek, a könyvek fölött rajzok, alakok Bartók *Kékszakkállújához* vagy azok által ihletve. Jellegzetesen Kass János-i figurák: nyújtottak, gótikusak. Két szín, a fekete és a vörös a fehéren és a kemény kontúrok. Illik a Kékszakkállúhoz, jellemző Kass Jánosra. Fényképek kerülnek elő. Mind ismerős, sokan halottak már. Amerigo Tot, Kassák Lajos (ezt a képét, a mosolygót soha nem láttam, kiderült, nem véletlenül: János készítette, s nemigen publikálták), Buday György be-
tegen. A képek, a fényképek, az emlékek elmossák

Juhász Ferenc: Mi van a fejben? 1972

Kékszakállú, 1970, szitanyomat

a szabályos interjú lehetőségét. Kis könyvre való anyag kijönne belőle, itt most csak egy töredéket adunk közre. Szubjektív dokumentumok egy gazdag és értékes életútból, Magyarország és Közép-Európa elmúlt nyolcvan évéből.

*

...volt egy nagymamám, Stíner Katalin, aki bécsi asszony volt, egy nagypapám, Kass János. Apám családja Brünnből származott, anyám anyja opazovai horvát volt, az apja prágai sonkagyáros. Úgyhogy elmondhatom, hogy alapvetően a k. u. k. Monarchia produkciója vagyok. Legalábbis a felmenőim szerint. A Kass Szálloda a nagypapám jóvoltából épült a milleniumi években – ugyanabban az évben, amelyben a svájci illetőségű Ritz család elkezdte építeni a hoteleit. Előbb a párizsit, aztán a zürichit. Mára a Ritzek negyedízigleni örökösök, egy nagy szállodalánc tulajdonosai, és nézd meg a szegedi Kass Szállodát. Ki van fosztva, teljesen tönkre van téve. Illetve a falak még állnak. Az egyik egy kelet-európai sors jelképe, a másik egy nyugat-európaié.

...kapcsolatom az irodalommal? Hol is kezdjem? Talán ott, hogy Nagy Lászlóval együtt felvételiztünk 1946-ban a Képzőművészeti Főiskolára? Nem, ott kell kezdeni, hogy nálunk, Szegeden a szállodában megfordult Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Juhász Gyula. Juhász Gyula gyakran kísérette édesanyámat, talán udvarolgatott is neki, én meg sétálgattam velük a Tisza-parton. A harmincas évek vége felé felkerültünk Budapestre, a Logodi utcába. Az is egy irodalmi centrum. Egy levegőt szívtam Máraival, Szabó Lőrincsel, Kosztolányival, Babitscsal, gyakran láttam őket. Laktak ott színészek is. Muráti Lili autóját mi, gyerekek gyakran tologattuk, mert nem akart beindulni. Csor-tos Gyula az Attila utcában lakott, az ostrom alatt vizet vittem neki, mert nem tudott mosakodni. Az ostrom után meg is halt. Belegondolok, milyen kevesen vagyunk abból a régi generációból, akik még látták romokban a Lánchidat. Azóta felnőtt egy-két nemzedék, amelyik már nem emlékezhet, milyen volt a dögszag, az oszló hullák szaga tavasszal, az ostrom után. Emlékszem, a Vérmezőn a Déli vasútnál volt egy agyagbánya, amelyből földet termeltek ki. Azt mi töltöttük

Judit, 1970, szitanyomat

fel a Várból lehozott törmelékekkel. Most nagyon sík az egész Vérmező, alatta van legalább másfélezer halott és lótetem. Meg kellene írni, hogyan nézett ki akkor a Vár, illetve ami a Várból megmaradt. A Várba felvezető utcák a romoktól olyanok voltak, mintha fekvő rendőrök sorakoznának. Kezdetben a Vár védői építették ezeket a tankok ellen, aztán odakerült minden a szétlőtt, szétbombázott házakból. A lakosságnak kellett eltakarítania, emlékszem, a lányok meg az asszonyok, mindenki kendőben, öregnek maszkírozva, hogy ne erőszakolják meg őket. A negyvenötös tél nagyon hideg volt, úgy márciusra enyhült meg az idő. Kezdték kisütni a nap.

...sokan kérdezték, miért nem maradtam külföldön. A hatvanas évektől már elég sokat járhattam, és nem éreztem kísértést. Néha még most is megkérdezik tőlem, és én is magamtól, miért jöttem mindig haza. Azt mondom, hiába tudok jól angolul vagy németül, soha nem leszek eléggé a nyelv birtokában és mindannak a birtokában, amit a nyelv hordoz és képvisel. Ez talán több, mint az irodalom szeretete, valami, ami kultúra, identitás. Nekem felbecsülhetetlen érték Arany János hatvanezres szókincse. Hiába olvasom én angolul Shakespeare-t, nem tölt el úgy, ahogy a magyar Hamlet négyféle fordításban. Pedig azt mondják, összekötő kapocs is voltam, hiszen jóban voltam John Halasszal vagy Buday Györggyel. Eszembe jut Buday. Ő igen fontos volt nekem, egyrészt mert ő volt a Szegedi Fiatalok szellemi mozgatója. Húgát, Buday Babát is jól ismertem, a leveleit én hordtam ki, amikor még nem nagyon engedélyezték a levelezést. Máig igyekszem Buday György kultuszát ápolni. Éppen egy éve volt egy találkozó, ahol ott voltunk néhányan, Csaplár Ferenc, a Kassák Múzeum igazgatója, a kolozsvári irodalomtörténész Cseke Péter meg a színész Cseke Péter is, aki felolvasott az írásokból, meg Poszler György és Kántor Lajos is. De ezt pont neked mesélem? Hiszen te voltál a házigazda, a ti intézete-

Kassák Lajos és felesége, 1967

tekben csináltátok. Ha már ez nem jutott eszembe elsőre, akkor viszont elmondom, biztos örülsz neki, Cseke Pétertől tudom, hogy Buday Györggyről két újabb kötet készül, amelyben Buday és a különbözőféle városok kapcsolatairól lesz szó. Nevezetes városok: Kolozsvár, Szeged és London.

Sokat köszönhetek az irodalomnak, szívesen segítettem az élő irodalomnak újfajta arculatot adni, például a valamikor jelentős Új Írásnak. Most az Alfölddel vagyok ilyen kapcsolatban, a főszerkesztő, Aczél Géza jóvoltából. És persze az illusztrációk. Az ember tragédiája, Bartók Kékszakállúja... Ezek azért talán meghaladják egy átlagos illusztráció szintjét, mert a Toldihoz vagy a gyerekeknek szánt olvasókönyvekhez is szívesen készítettem rajzokat. De azért – szerencsére nem csak én mondom ezt – Az ember tragédiája meg a Kékszakállú azért talán több, mint illusztráció.

Mészöly Miklós, 1951

Amerigo Tot, 1981

Kass János

A bélyegek? Igen, azokat is nagyon szerettem. Ti köztöltétek a Balassi-évfordulóra a Balassi-bélyegemet? Látod, küldhettél volna egyet. Biztos küldtél is...

Nézd, odaszállt a teraszra ez a szép madár. Oldalt kék a tolla. Szajkó. Most készülök egy kiállításra. November 9-én nyílik egy nagy kiállításom. Erre készülve csináltam magamban egy mérleget. Ha mondjuk száznak veszem a képességeimet, akkor a százból kilencvenhárom elfüstölt, és hét százalék az, amit valóban értelmes tevékenységemnek, hivatásomnak megfelelően teljesítettem ki. Pedig Isten látja lelkem, mindig igyekeztem eredményesen dolgozni.

*

Lezárást, összegzést, hagyományos befejezést nem tudok írni. Képzletbeli irodalmi múzeumom falán elhelyezem majd Kassák mosolygó arcát, Huszárikét,

Kass János tanítványai között

Amerigo Totét, Kass János időt átvészeltő *Kékszakkallúját*, s mellé teszem Nagy László szép kalligrafikusan megrajzolt képversét, amelyet emblémának vagy talán plakátnak készített János egy kiállításához. Ez a vers is időt álló darab – Műveld a csodát, ne magyarázd!

Módos Péter

KASS JÁNOS (1927)

Életpályája

1946-ban kapott keramikus mesterlevelet, majd az Iparművészeti Főiskolán tanult 1946 és 1949 között. A Képzőművészeti Főiskola hallgatójaként 1949-től 1951-ig Hincz Gyula, Konecsni György és Kádár György volt a mestere. 1960–61-ben a lipcsei Grafikai és Könyvművészeti Főiskolán a könyvművészeti tanszék aspiránsa volt. 1967-től az Iparművészeti Főiskola tipografikai tanszékén tanított. 1965–1973 között az *Új Írás* folyóirat művészeti szerkesztője. Megszámlálatlanul könyv illusztrációját készítette el. 1973 óta postabélyegeket is tervez.

Számos külföldi önálló kiállítása volt: Londonban és Anglia több más városában, Zágrábban, Torinóban, Sidneyben, Párizsban, Hollandiában, Belgiumban és az Egyesült Államokban. 1985-től a szegedi Kass Galéria állandó kiállításán mutatja be a jelentősebb műveit.

A Magyarországon bemutatásra nem engedélyezett *Fejek* sorozatából a világ első számítógépes animációs filmjét készítette el Halász Jánossal, a John Halas néven akkor már világhírű rendezővel Londonban (*Dilemma*, 1981).

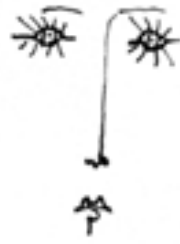
Díjai, elismerései

- 1954 Munkácsy-díj
- 1956–59 Derkovits-ösztöndíj
- 1958 a Brüsszeli Világkiállítás ezüstérme
- 1966 a lipcsei könyvművészeti kiállításon a Világ Legszebb Könyve díj és aranyérem
- 1967 Munkácsy-díj
- 1977 Érdemes művész
- 1986 Kiváló művész
- 1988 *SZOCFILEX* bélyegtervével Asziagóban, a világ legszebb bélyegeinek versenyében kapott nagydíjat
- 1989 *Az orvostudomány nagy úttörői* bélyegsorozat tervével elnyerte a 38. Párizsi Őszi Szalon Európai Filatéliai Művészeti Nagydíját
- 1992 a Magyar Köztársaság Tisztikeresztje
- 1994 Szeged díszpolgára
- 1999 Kossuth-díj
- 2003 Hazám Díj

Műveld a csodát, ne meggyárod,
 pehova Kasszait, minden út,
 jobban tudjuk a jövőt a múltból
 fálarszuk a villám jelenét,
 különben tyúktetű-borzalom
 fut föl a lábodon agyadig,
 hajad gyökereig, mintha pariban
 láncolva lennénk karomfi-óron,
 pedig ülünk a baráthegyen.
 Tandótköbe egymással szemközt
 fohászkodunk immár magunkhoz,
 legfőbb valánkhoz jó viharórt,
 igazul eleven lérci selyem,
 igazatében arany-nulláivá
 zállik a mese és eltántorog,
 ebred a tomporod harmatokban
 s bika labdát árvalányhaj
 markolja hogy zengnek belűt!
 Halkom a sorban zúgni a
 kalcium-hidroxid himnusát,
 láncon megvezett komandorok
 szentesítés mesénylők, fölforgatók
 kacatlan szerelők titémér e
 derogyik csillagairival.

Hegyi Beszéd

Látom én szobrot is a mésznek;
 deszka-ágyából, földmagasul,
 fölszállt szomját mert nem oltják;
 elröpül, mennydörgő völegegy!
 Ne felejtsd a sorstól, én se felek,
 mélyek a mi kútjaink s mennyi
 ér tölti fel újra, a villám
 állhat belijük s nem lesz asszely,
 csodában élünk, az édes nyálat
 fűszálat, ablakba húzzák körnk;
 s ne félj a sorstól, ne félj a sorstól,
 gúnyunkat megtámi rént a fény,
 jussunk a szegények leleménye,
 s lesz a habátok telre cipő;
 köti már a függőinket a fán,
 vislton a jövőből, itt ugrálnak,
 libakom, kezükön ki puka gömb,
 cintafeszék-borokor-borkeletyűt dörget;
 műveld a csodát, ne meggyárod!
 s főt a hegy, e zöld koponyán,
 itt katór arany medencésontol
 s remegnek édes ablakaink -
 ablakainkig fejét emelve
 hallgat a nyívek világa: O!
 * Nagy László

Kass
 János

KIÁLLÍTÁSA

Cantana Profana, 1966, színes rézkarc, aquatinta

Don Quijote, 1967

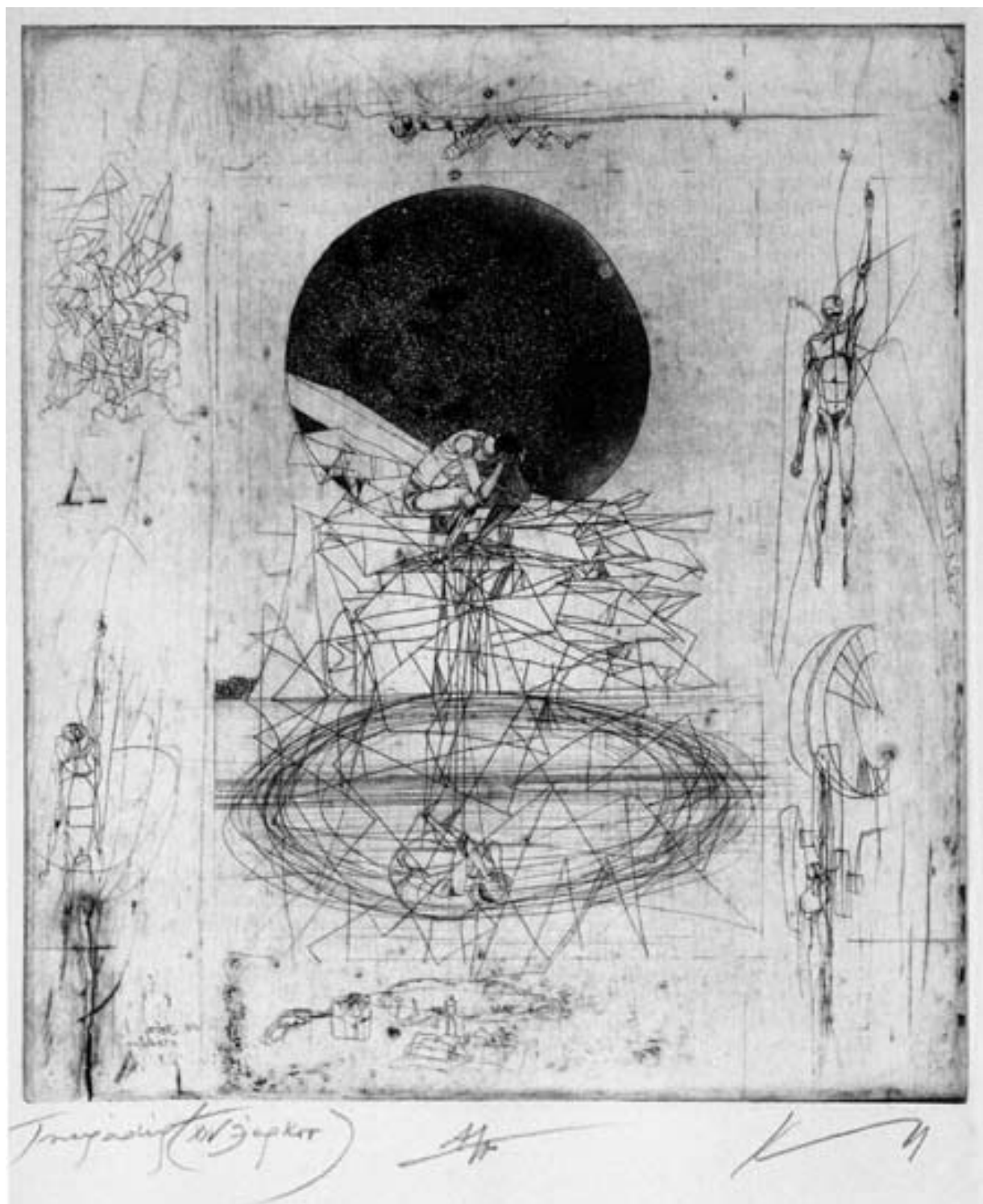
A katona és a lány, 1961

Psalmus Hungaricus, 1976

Psalmus Hungaricus, 1976

Az ember tragédiája – XIV. szín, 1966, rézkarc

Az életfa, 1986, rézkarc, aquatinta

Buday György (Kolozsvár, 1907. április 7. – Coulsdom, Anglia, 1990. június 12.) páratlan életműve a magyar és az európai kulturális örökség szerves része, amely összeköti az erdélyi, a magyarországi és a nyugati magyarság életét, szellemi teljesítményeit. Közösségszervező korszakában az Erdélyi Fialok, a Szegedi Fialok, a Válasz korszellem-változtató szenedvélye tartotta lázban; művészi hagyatékában a népi kultúra értékvilágának mélyrétegei, a magyar líra klasszikusai és Shakespeare örök igazságokat hordozó alakjai találhatnak egymásra.

Világhírű grafikusművész emléke előtt tisztelgünk ezzel a kötettel, szülővárosában, amelytől lélekben sosem szakadt el. Kolozsvári barátainak jó ideig akkor is postázta az esztendőfordulókor szétküldött *George Buday's Little Book*-ot, amikor azok már csak az ő emlékezetében éltek. Pályája csúcán is számon tartotta, hogy művészi indulásában mit köszönhet ennek a városnak (ahol 17 évesen rendezte meg első egyéni kiállítását), mint ahogy haláláig sem feledte: a Korunk Galéria látogatói jelképes hazatérését ünnepelték születésének háromnegyed százados fordulóján.

A Buday Györgyöt „Kolozsvár-közelbe” hozó kötet egyben a két világháború közötti magyar művelődés egyik izgalmas műhelytörténetébe is bepillantást enged. Mindenekelőtt a Buday György és Jancsó Béla levelezéséből kibontakozó korkép, illetve az Erdélyi Fialok és a Szegedi Fialok Művészeti Kollégiuma sokrétű kapcsolatát dokumentáló közelkép alapján. A diákönnszervezésben és a szegedi tanyavilág kutatásában (az agrárszéttelemt mozgalomban) alkalmazott módszereit elsősorban Jancsó Béla közvetíti, de egyben ő az, aki a művészpálya alakulását kezdettől a legkövetkezetesebben figyelemmel kíséri. Elsősorban neki, illetve Kós Károlynak és Debreczeni Lászlónak köszönhető, hogy az erdélyi közönség rendre tudomást szerzett a *Szegedi Kis Kalendárium* sorjázó kötetéről, az 1931-es év

legszebb magyar könyve címet elnyert *Boldogasszony búcsúja* fametszetsorozat sikeréről; az ő közreműködésükkel látott napvilágot 1933-ban Kolozsváron az *Arany János balladái*, amelyről mindhárman írnak; a *Székely népballadák* 1937-es világsikerét Debreczeni László már az előzmények alapján megjósolhatta.

A kötet szerkesztése során derült fény arra, hogy jószerint még feltárára és árnyalt bemutatásra várnak Buday londoni évtizedei: letelepedésének körülményei és szerepe az Angliai Magyar Tanácsban; magyar állampolgárságának elvesztése 1941-ben; a Londoni Magyar Intézet élén végzett munkája; a Rákosi kitervelte per története; rádiós tevékenysége; 1956 utáni belső emigrációja és művészetének kiteljesülése.

Cseke Péter

A Buday György és Kolozsvár című kötet bemutatója 2006-ban a KeKI-ben. Vendégek: Poszler György, Kass János, Csaplár Ferenc, Kántor Lajos és Cseke Péter, a könyv szerzője.